

TRGOVAČKO-OBRTNIČKA KOMORA U RIJECI 1924.-1945.

Zadarka GREBLO
Državni arhiv u Rijeci
Rijeka, Park N. Hosta 2

UDK 33 : 061 (497.5-2 Rijeka) »1924/1948«
Stručni članak
Primljeno 17. prosinca 1996.

Autorica daje kratak povijesni prikaz gospodarskih prilika u Rijeci nakon osnutka Kvarnerske pokrajine 1924. godine. Iste godine osniva se u Rijeci nova Trgovačko-obrtnička komora za područje Rijeke i Kvarnerske pokrajine (Camera di Commercio e Industria della Provincia del Carnaro - Fiume) kao javna, savjetodavna ustanova državne i lokalne administracije koja zastupa interese trgovine i industrije na svom području. Godine 1926. ova ustanova mijenja naziv u Pokrajinsko gospodarsko vijeće, jer sada zastupa interese cjelokupnog gospodarstva na istom području. Jačanje fašističkog korporativnog sustava odražava se i u toj ustanovi stvaranjem Pokrajinskog vijeća korporativnog gospodarstva 1931. godine i Pokrajinskog vijeća korporacija 1937. godine. Nakon 1945. godine ova je ustanova ukinuta.

Na kraju autorica daje kratko izvješće o sudbini arhivskog gradiva ovih ustanova.

Uređenjem administracije u novim krajevima koji su pripali Italiji na temelju Rimskog sporazuma sklopljenog 27. siječnja 1924. između Kraljevine Italije i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Rijeka je postala administrativno središte nove talijanske Kvarnerske pokrajine. Točnije, kraljevskim dekretom br. 213 iz 1924. godine¹ osniva se Kvarnerska pokrajina (*Provincia del Camaro*) sa sjedištem u Rijeci. Obuhvaćala je područje grada Rijeke te općine Brseč, Ilirsku Bisticu, Jablanicu, Jelšane, Lovran, Klanu, Knežak, Materiju, Matulje, Mošćenice, Opatiju, Podgrad, Prem, Veprinac i Zagorje (broj i područje općina kasnije se mijenja). Ovim sporazumom Rijeka je bila žrtvovana poboljšanju općih jugoslavensko-talijanskih odnosa i učvršćenju unutrašnjeg položaja Kraljevine SHS. Ista je dobila zauzvrat Sušak, dio lučkog bazena, predgrađa Zamet, Rubeši i dio Pehlina.

U okviru ove nove teritorijalne podjele, a samim time i u novonastalim gospodarskim prilikama, Rijeka gubi onu povoljnost koju je imala do I. svjetskog rata. Ta povoljnost odnosila se na trgovinski i gospodarski razvitak, za koji više ne postoje uvjeti s obzirom na geografske, prometne i gospodarske odnose Rijeke sa svojim pri-

¹ Vidi: Istituzione della provincia del Carnaro con capoluogo Fiume, *Leggi e Decreti del Regno d'Italia*, 1924. god., str. 379-380.

rodnim zaleđem na čijem se području alimentirao čitav njezin ekonomski život. Riječka luka koja je ranije bila jedina tranzitna pomorska luka za prostrana područja Translajtanije, sada gubi taj značaj, a samim time ona gubi i svoj smisao postojanja. Po »sporazumu« donijeto je rješenje da se riječka luka podijeli u dva dijela, od kojih je manji (luka Baroš) pripao Jugoslaviji, a veći s gradom Rijekom Italiji.

Analizom prometa riječke luke, za vrijeme talijanske okupacije od 1918. do 1945. godine, možemo sagledati kakvo je bilo gospodarenje Rijeke u navedenom periodu. Analiza prometa u razdoblju od dvadeset i sedam godina pokazuje, kako smo i prije napomenuli, da je robni promet podbacio u odnosu na onaj prije I. svjetskog rata. Izvoz je imao ipak karakter slabog tranzitnog prometa, ali se neprekidno kroz čitavo razdoblje kretao ispod prosjeka uvoza. Godina 1930. bila je interesantna zbog odluke o gospodarskoj obnovi Rijeke i njene luke. Dvije godine ranije, 1928., donesen je zakon o oslobađanju od carine na uvoz potrebnih mašina za industriju. Kako ni ovo nije pomoglo, uvedena je »slobodna carinska zona« (*porto franco*) 17.III.1930. god., za područje cijelog grada Rijeke i općine Opatija-Volosko-Lovran. Tih godina postavljeni su uvjeti za novu gospodarsku politiku u Rijeci. Unatoč svemu, zamrlom gradu nisu mogli pomoći ni svi navedeni uvjeti, a niti pokrivanje godišnjih troškova iz Rima, s dotacijom vrijednom dvadesetak milijuna lira. Uklapanje rafinerije mineralnih ulja u talijanski petrolejski koncern AGIP imalo je odraz na uvoz sirove nafte u Rijeku, kao i željeza i željeznih prerađevina za povećani rad Kvarnerskih brodogradilišta. U kasnijim godinama, 1937. i 1938., uvoz je specificirao sirovo mineralno ulje, fosfat, željezo i željezne prerađevine, te kameni ugljen, dok je izvoz bio orijentiran na građevno drvo, benzin i petrolej.

Pod talijanskom upravom Rijeka je izgubila 3/4 svojeg predratnog prometa i gotovo cijelo svoje brodarstvo. Trgovina i industrija počele su nazadovati i propadati. Kontinentalni trgovinski izvozni/uvozni promet s krajevima u unutrašnjosti preuzima sušačka luka, ali tek sa svojom 1/4 mogla se mjeriti s ranijim sjeverojadranskim pomorskim emporijem kakav je bio Rijeka.

Rijeka će ponovno početi napredovati tek po završetku antifašističke borbe 1945. godine i povratkom grada Rijeke matici Hrvatskoj. Nakon konačnog oslobođenja početkom svibnja 1945. godine Gradski NOO Rijeke preuzima vlast u gradu Rijeci. Beogradskim i Devinskim sporazumima sklopljenima između SAD, Velike Britanije i DF Jugoslavije grad Rijeka ušao je u okvir Zone B Julijske krajine. Nakon sklapanja Pariškog mirovnog ugovora između FNRR i Republike Italije 1947. godine, grad Rijeka postaje sastavnim dijelom teritorija FNRR.²

U takvim političkim prilikama osniva se u Rijeci nova Trgovačko-obrtnička komora za područje Rijeke i čitave Kvarnerske pokrajine, kao javna, savjetodavna ustanova državne i lokalne administracije koja zastupa interese trgovine i industrije na svom području. Naziv je nove komore *Trgovačko-obrtnička komora Kvarnerske pokrajine* (*Camera di Commercio e Industria della Provincia del Camaro - Fiume*). Osnutak komore bio je potvrđen kraljevskim dekretom br. 750, 8. svibnja 1924. god.³

2 Vidi: Antun GIRON, *Gradski i rajonski narodni odbori u Rijeci*, u: Vodič Povijesnog arhiva Rijeke, Posebna izdanja 7, Pazin-Rijeka 1980., str. 85.

3 Vidi: *Raccolta ufficiale delle Leggi e dei Decreti del Regno d'Italia*, Anno 1924., str. 1818-1847.

Ovoj komori prethodila je *Trgovačko-obrtnička komora (Camera di commercio e industria 1852-1924)* osnovana banskim dekretom br. 1350, 21. veljače 1852. u Rijeci.⁴ Početak djelovanja te Komore teče od 11. ožujka iste godine⁵ s nadležnošću nad gradovima Rijekom, Bakrom, te političkim kotarevima Crikvenicom, Čabrom, Delnicama i Vrbovskim.

Po Hrvatsko-ugarskoj nagodbi 1868. god. Rijeka je ostala pod neposrednom mađarskom upravom sve do raspada Austro-Ugarske Monarhije. Za Rijeku je to bio veliki preokret u gospodarskom životu. Gradnja željezničkog spoja Rijeke sa zaleđem, te gradnja luke doprinijeli su najvećem trgovačkom i gospodarskom usponu Rijeke, naravno, sve u gospodarskom interesu Mađarske. Godine 1872. dogodile su se promjene. Naime, ovlast ove Komore biva svedena samo na teritorij »corpusa separatuma«⁶ (općina Rijeka, s podopćinama Kozala, Drenova i Plase), a što je obuhvaćalo približno 20 km² i 17.884 duša (od prijašnjih 1618 km² i 86.816 stanovnika). Otada je neprekidno radila do 1924. godine, osim što je u posljednjih deset godina njezina djelatnost posve stagnirala (rat i nesređene prilike u Rijeci). Komorin zadatak, a samim time i njen cilj, bio je u nastojanju za poboljšanjem loših gospodarskih prilika u kojima se našla Rijeka gotovo posve otcijepljena od svoga zaleđa.

Kako je prije navedeno, 8. svibnja 1924. ili točnije od 30. siječnja 1925.,⁷ prestaje vrijediti za ovu Komoru stari »mađarski« zakon (tj. član VI iz 1868.). Raspuštanjem Komorinog odbora i potvrđivanjem Vladinog povjerenika, gasi se djelovanje ove Komore, a na njeno mjesto uvodi se nova Trgovačko-obrtnička komora za Rijeku i čitavu Kvarnersku pokrajinu.

Nova Komora sada zastupa interese trgovine i industrije po novom državnom zakonu, stoga joj je primarni zadatak obaviti ih što efikasnije, budući da o njoj ovisi ekonomsko poboljšanje i uopće gospodarski razvitak grada i pokrajine. Zakonom iz 1926. o osnivanju pokrajinskih gospodarskih vijeća⁸ ova ustanova mijenja naziv u *Pokrajinsko Gospodarsko vijeće u Rijeci (Consiglio Provinciale dell'Economia - Fiume)*, jer sada zastupa interese cjelokupnog gospodarstva na istom području. Naime, Vijeće je zastupalo interese proizvodnje (gospodarstva) u pokrajini, osiguravalo i promicalo usklađenje i razvoj u skladu s općim gospodarstvenim interesima države. Ujedno je bilo savjetodavno tijelo državnog administrativnog aparata i lokalne administracije. Jačanje fašističkog korporativnog sustava dolazi do izražaja i u toj ustanovi stvaranjem *Pokrajinskog vijeća korporativnog gospodarstva (Consiglio Provinciale dell'Economia Corporativa - Fiume)* 1931. godine i *Pokrajinskog vijeća korporacija (Consiglio Provinciale delle Corporazioni Fiume)* 1937. godine. Po talijanskoj okupaciji 1941. godine dijela Hrvatskog primorja od Bakarca i Gorskog kotara do Čabra i rije-

⁴ Osnovana je na temelju Privremenog zakona o uspostavljanju trgovačko-obrtničkih komora (1850.) te Privremenog napatka o uređenju trgovačkih i obrtničkih poslova u krunovini Hrvatskoj i Slavoniji. Vidi: *Zemaljsko-zakonski i vladni list za krunovinu Hrvatsku i Slavoniju*, 26.VI.-31.XII.1850., str. 37.

⁵ Vidi Odluke vijeća Komore 1924. godine - *Cenni storici...luglio 1924*, PAR, fond *Gospodarsko vijeće Kvarnerske provincije 1924.-1948.* (dalje: *Gospodarsko vijeće*), kut. 141.

⁶ Isto.

⁷ Objavljeno u službenim novinama *Gazzetta Ufficiale del Regolamento d'attuazione*, potvrđeno Kraljevskim dekretom 4. siječnja 1925., br. 29.

⁸ Vidi: *Istituzione dei Consigli provinciali dell'economia (Zakon od 15. travnja 1926. br. 731), Leggi e Decreti...*, 1926., str. 3285.

ke Kupe, pod ovlast *Pokrajinskog vijeća korporacija* dolaze i novoanektirane općine. Ova ustanova djeluje do 1945. godine. Naime, 1945. godine, naredbom Vojne uprave Jugoslavenske armije Gospodarsko vijeće i Pokrajinski ured bivaju ukinuti.⁹ Po istoj naredbi osniva se *Trgovačko-obrtnička komora*¹⁰ i jedan Ured za trgovinu i industriju koji nastavljaju s radom do 1948. godine.

Gospodarska komora u Rijeci (za razdoblje 1924.-1945.), koja je predmet ovoga stručnog članka, samo je nastavljatelj djelatnosti prethodnih dviju komora (*Trgovačke* - osnovane 1811. i *Trgovačko-obrtničke* - osnovane 1852. godine).¹¹ Utjecaj političkih prilika na gospodarstvo Kvarnerske pokrajine i same Rijeke, rezultirao je promjenama u nazivu ove ustanove. U izvornicima tako nalazimo nekoliko naziva: *Trgovačko-obrtnička komora Kvarnerske pokrajine*, *Pokrajinsko gospodarsko vijeće u Rijeci*, *Pokrajinsko vijeće korporativnog gospodarstva* i *Pokrajinsko vijeće korporacija*. Kako ni jedan od ovih naslova nije bio odlučujući pri naslovljavanju predmetne građe, odlučili smo se za neutralni naslov tako da je konačni naslov Komore, koja je djelovala od godine 1924. do 1945. *Trgovačko-obrtnička komora u Rijeci*.

U Povijesnom arhivu Rijeka pod signaturom PO-2 pohranjen je fond pod naslovom *Gospodarsko vijeće Kvarnerske provincije u Rijeci*. Gradivo ovog fonda obuhvaća vremenski period od 1924. do 1948. godine i ukupno sačinjava 63 sveska knjiga i 156 kutija spisa.

Fond nije potpun. O ovome nam izričito govori dopis Trgovačko-obrtničke komore u Rijeci upućen Trgovačko-obrtničkoj komori u Ljubljani:¹² *...obavještavamo Vas ovime da likvidaciju bivšeg Consiglio Provinciale dell'Economia je preuzeo mjesni Odjel Financija, Ured za likvidaciju i to počam mjesecom svibnjom 1945. Tom prilikom obavješćavamo Vas da, toliko arhiva, kao i biblioteka i veći dio inventara gore navedenog Savjeta je uništen povodom ratnih događanja, koji su se dogodili na Rijeci u mjesecu svibnju 1945. godine. Ova Komora je očuvala jedino Popis tvrtka i jedan mali dio statističkog materijala. Drugi dopis također nam govori o stanju nađene građe po završetku rata:¹³ *Gli uffici, già sede del Consiglio Provinciale dell'Economia, sono stati trovati, subito dopo la liberazione, in condizioni addirittura disastrose: ...gli archivi in gran parte asportati, tutto il materiale d'ufficio accatastato e quello che è peggio distrutto.* Nadalje se navodi da je bilo nemoguće uspostaviti bilo kakav red jer je nedostajao veliki broj spisa. Samo sjedište Vijeća (komore) bilo je sada dodijeljeno Organizaciji jedinstvenih sindikata. Sve što se moglo spasiti odnijeli su sami bivši službenici u današnju Trpimirovu ulicu br. 2.¹⁴ Jedan od prvih poslova koji su morali obaviti bilo je uređenje registra tvrtka, tako da je poslije nekoliko mjeseci Ured (Ufficio provinciale) započeo s radom. Sljedeće što se napravilo bila je statistika, jer su podaci postojali iz znatno ranijih godina. Tako su se morali sakupiti podaci za 1944. i za prve mjesec*

⁹ Vidi: PAR, *Gospodarsko vijeće*, Naredba bez broja - prilog predmetu br. 199/46. od 5. ožujka, kut. 13.

¹⁰ Vidi Spomenicu o osnutku i djelovanju *Trgovačko-obrtničke komore*, PAR, *Gospodarsko vijeće*, predmet br. 601/46. od 10. VII., kut. 13.

¹¹ Vidi: Nikola CRNKOVIĆ, uvod inventara arh. fonda *Trgovačko-obrtnička komora i Trgovačka deputacija u Rijeci 1811.-1923.*, PAR.

¹² Vidi: PAR, *Gospodarsko vijeće*, spis br. 10 od 10. siječnja 1948., kut. 26.

¹³ Vidi isti inventar kao gore, izvješće br. 207 od 7. ožujka 1946., kut. 14.

¹⁴ Prijašnja Ulica R. Končara, odnosno Mazzini n. 1/III.

1945. godine, budući da su se registri raznog sadržaja izgubili. U istoj situaciji našlo se i računovodstvo zbog nedostatka registara i uredske korespondencije. Ipak se nekako rekonstruirao budžet za 1945. i bilanca za 1944. i 1945. godinu. Na ovaj način mogao se napraviti preventivni račun za financije Trgovačke komore i za naknadu štete u bivšem sjedištu Gospodarskog vijeća, u današnjoj Krešimirovoj ulici br. 4.¹⁵

LITERATURA

1. R. F. BARBALIĆ, *Brodarstvo Rijeke kroz vjekove*, u: Rijeka zbornik, Zagreb 1953.
2. K. BERGER, *Der Hafen von Fiume*, Köln 1936.
3. A. DEPOLI, *Il confine orientale di Fiume e la questione di Delta*, Rijeka 1921.
4. G. DEPOLI, *La Provincia del Carnaro*, Rijeka 1928.
5. Isti, *La politica economica di Fiume durante l'Indipendenza Statale 1918-1924*, Fiume 1926.
6. P. MITROVIĆ - R. F. BARBALIĆ, *Riječka luka*, u: Rijeka zbornik, Zagreb 1953.
7. P. SENJANOVIĆ, *Riječka luka u saobraćajnom sistemu Jugoslavije*, u: Rijeka zbornik, Zagreb 1953.
8. *Rapporti statistico-economici della Camera di Commercio e d'Industria in Fiume*, anni 1875/1888, Fiume.
9. *Caratteristiche economiche della Provincia del Carnaro: Monografia della Camera di Commercio e Industria della Provincia del Carnaro nell'anno 1925*, Fiume 1926.
10. *Relazione morale per l'anno 1942 - XX-XXI / Comitato per l'Incremento dei Traffici del Porto di Fiume presso il Consiglio Provinciale delle Corporazioni*, Fiume 1943.

¹⁵ Prijašnja Ulica B. Kidriča, odnosno Camicie Nere n. 4.

SUMMARY

THE CHAMBER OF TRADE AND INDUSTRY IN RIJEKA
1924-1945

The Author presents a brief historical survey of economic conditions in Rijeka after the Kvarner Region was established in 1924. The Chamber of Trade and Industry was established in the same year for the territory of Rijeka and the Kvarner Region (Camera di Commercio e Industria della Provincia del Carnaro - Fiume). It was a public and advisory institution of state and local administration that represented the interests of trade and industry within its area. In 1926 the organization changed its name into Regional Economic Council, because it then represented the interests of the economic system as a whole in the same area. The growing of the fascist corporate system was reflected within this institution in the establishment of the Regional Council for corporate economy in 1931, and the Regional Council of Corporations in 1937. After 1945 the institution was abolished.

RIASSUNTO

CAMERA DI COMMERCIO E INDUSTRIA DI RIJEKA
1924-1945

L'autrice presenta un breve cenno storico sulla situazione economica di Rijeka dopo la istituzione della Provincia del Carnaro. Lo stesso anno fu fondata a Rijeka la nuova Camera di Commercio e Industria della Provincia del Carnaro - Fiume, come ente consultivo dell'amministrazione statale e locale, il quale doveva rappresentare gli interessi del commercio e dell'industria di quella regione. Nel 1926 l'ente cambia il nome in Consiglio economico regionale; esso rappresenterà infatti gli interessi economici dell'intera regione. Il consolidamento del sistema corporativo si rifletterà anche su questa istituzione con la fondazione del consiglio regionale delle Corporazioni nel 1937, soppresso dopo il 1945.